

Саад Шаді
аспірант

Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Харків, Україна
sh.m.saad@nlu.edu.ua

УДК 347.4:347.7

<https://doi.org/10.69724/2786-8834-2025-4-1-125-141>

ОБЛІКОВА СИСТЕМА ЧАСТОК ЯК ОСНОВА ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ В КОРПОРАТИВНОМУ ПРАВІ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ТА ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Саад Шаді. Облікова система часток як основа диджиталізації в корпоративному праві товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю

Анотація

У статті розкривається поняття облікової системи часток товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, що ведеться Центральним депозитарієм цінних паперів. Така система дає додаткові можливості для здійснення корпоративних прав із застосуванням досягнень диджиталізації та створює додаткові механізми захисту корпоративних прав.

Проблеми збереження права власності на частку в статутному капіталі товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, обмеження у розпорядженні часткою та контролю над часткою у таких товариствах нині досягла найвищого рівня. Пошук механізмів вирішення зазначених проблем та наявність позитивного досвіду обліку й обігу цінних паперів обумовлює високий рівень актуальності дослідження зазначених питань. Метою цієї статті є аналіз правового регулювання облікової системи часток товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, що ведеться Центральним депозитарієм, визначення проблемних аспектів імплементації нового правового регулювання цифровізації в корпоративному праві. Досягнення окресленої мети стало можливим завдяки застосуванню таких методів наукового пізнання, як формально-юридичний, догматичний та порівняльно-правовий.

Досліджено вплив запровадження вказаної системи на майнові та немайнові права учасників корпоративних правовідносин, визначено основні проблеми правозастосування та перспективи розвитку цифровізації корпоративного управління в Україні. Розглянуто особливості переходу права власності на частку в обліковій системі часток та його відмінності від традиційного обліку в Єдиному державному реєстрі. Відзначено, що новий механізм забезпечує більшу правову визначеність, водночас викликає питання щодо моменту переходу корпоративних прав, і це потребує подальшого законодавчого врегулювання.

Особливу увагу приділено впливу облікової системи часток на реалізацію немайнових корпоративних прав, зокрема участь у загальних зборах учасників товариства через електронне голосування. Розглянуто перспективи розвитку облікової системи часток, її потенціал у зменшенні адміністративного навантаження на бізнес та покращенні корпоративного управління.

Підкреслено, що потребують нормативного уточнення окремі положення щодо моменту переходу права власності та захисту прав учасників корпоративних відносин, акцентовано увагу на необхідності подальшого аналізу судової практики щодо застосування цього механізму.

Ключові слова: товариство з обмеженою відповідальністю, облікова система часток, диджиталізація, корпоративне право, право власності на частку, права з частки.

Вступ

Постановка проблеми

Товариство з обмеженою відповідальністю є найпоширенішою організаційно-правовою формою юридичних осіб в Україні. Проблеми збереження права власності на частку в статутному капіталі, обмежень у розпорядженні часткою та контролю над часткою у таких товариствах нині досягла найвищого рівня. Пошук механізмів вирішення зазначених проблем та наявність позитивного досвіду обліку й обігу цінних паперів створили передумови запровадження облікової системи часток у статутному капіталі товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю. Тенденція цифровізації та диджиталізації будь-якої сфери діяльності людини не пройшла осторонь корпоративного права. Сучасні технології дають змогу здійснювати свої права на частку і з частки через мережу «Інтернет», без необхідності фізичної присутності в конкретному місці.

Якщо облік та обіг цінних паперів в Україні пройшов еволюційний шлях у 30 років, то для обліку та обігу часток у статутному капіталі товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю — це лише перші кроки. Проблема визначення моменту набуття права власності на частку та прав з частки мають вирішальне значення для учасників корпоративних правовідносин. Тому правова визначеність для учасників корпоративних правовідносин є ключовим питанням при обранні облікової системи часток.

Розвиток облікової системи часток у статутному капіталі товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, що ведеться Центральним депозитарієм цінних паперів (далі — Центральний депозитарій), матиме визначальний вплив на розпорядження частками та здійснення корпоративних прав.

Різні підходи до визначення моменту переходу прав на частку та набуття корпоративних прав в обліковій системі часток та в Єдиному державному реєстрі створюють конкуренцію юридичного врегулювання важливого елемента корпоративних правовідносин.

Подальший розвиток облікової системи часток у статутному капіталі товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю матиме вплив і на запровадження й обіг цифрових речей та технологій блокчейну.

Тому дослідження правового регулювання облікової системи часток у статутному капіталі товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю має важливе значення для подальшого розвитку корпоративних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

В українській науковій юридичній літературі проблема правового регулювання облікової системи часток у статутному капіталі товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю (далі – часток) лише починає обговорюватись та досліджуватись.

Загалом, проблему диджиталізації та цифровізації корпоративного права розглядають такі науковці, як О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва, Є. О. Харитонов, Р. А. Майданик, О. І. Харитонова, Ф. М. Ханієва. Цьому питанню присвятив дослідження П. Пальчук¹.

Проте запровадження нового механізму обліку часток товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю потребує набагато ширшого наукового дослідження його сутності та природи.

Мета дослідження

Метою цієї статті є дослідження правового регулювання облікової системи часток товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, що ведеться Центральним депозитарієм, визначення проблемних аспектів імплементації нового правового регулювання цифровізації в корпоративному праві, дослідження нових цифрових інструментів реалізації корпоративних прав у зв'язку з обліком часток товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю у Центральному депозитарії, визначення правових проблем імплементації законодавства про облікову систему часток.

Завданням дослідження є відповідь на запитання: чи може облік часток товариства з обмеженою відповідальністю забезпечити правову визначеність при розпорядженні майновими та немайновими корпоративними правами у товаристві; наскільки прийнятною є така форма диджиталізації у корпоративному праві; чи забезпечить облікова система часток реалізацію прав та обов'язків учасників корпоративних відносин; які ризики несе нова облікова система; чи стане нова облікова система часток поштовхом для зміни парадигми визначення моменту переходу прав на частку та корпоративних прав та чи стане такий момент єдиним у практиці?

Матеріали і методи

Для написання статті опрацьовано законодавство України, яке регулює правове регулювання предмета дослідження. Також у статті проаналізовано наукові праці українських авторів, присвячені окремим аспектам досліджуваної проблеми, та рішення Верховного Суду, які зачіпають питання, що є предметом дослідження.

Первинним методом дослідження є формально-юридичний, який забезпечив аналіз чинного законодавства, дав змогу визначити відповідність нових законодавчих

¹ Пальчук П. М. Деякі аспекти правового регулювання обліку часток учасників товариства з обмеженою відповідальністю. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 5. Ст. 240–246. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/290682/284299> (дата звернення: 30.01.2025).

норм основним принципам корпоративного права та окреслити недоліки нормативного регулювання. Догматичний метод дослідження дозволив систематизувати та чітко окреслити понятійний апарат дослідження.

Також було використано порівняльно-правовий метод для зіставлення традиційної системи обліку в Єдиному державному реєстрі із новою обліковою системою часток, що ведеться Центральним депозитарієм. За допомогою цього методу було виявлено конкурентні переваги та недоліки кожної із систем.

Метод правового прогнозування використаний для аналізу перспективи впровадження облікової системи часток, та її можливий вплив на подальше правове регулювання прав на частку та корпоративні права.

Викладення основного матеріалу

Право на частку та права з частки в товаристві

Право на частку та права з частки є предметом дослідження протягом багатьох років. Правники намагались визначити правову природу частки у статутному капіталі товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю (надалі при спільному вживанні – товариство, та окремо ТОВ, ТДВ), застосовуючи різні концепції праворозуміння прав з частки, поєднували та розмежовували майнові та немайнові права з частки в статутному капіталі товариства, та загалом розмежовували або об'єднували поняття «частка в статутному капіталі» та «корпоративні права» у товаристві.

Так, звичайно постає питання про те, що є об'єктом права частка (частина частки) чи корпоративні права і чи можуть вони бути предметом договору купівлі-продажу, міни тощо. Вказується на два можливих варіанти: 1) корпоративні права визнаються об'єктом права власності і, відповідно, можуть відчужуватися учасником ТОВ; 2) частка (частина частки) у статутному капіталі є оборотоздатним об'єктом, яка може бути предметом договорів, за якими відбувається відчуження частки (частини частки) в статутному капіталі ТОВ². Підхід щодо допустимості подвійного розуміння об'єкта (частки і корпоративних прав) більшою мірою не підтримується. Все вагомішими стають аргументи на користь того, що саме частка та, відповідно, акція є об'єктами, а не ті права, які в них втілюються, тобто не корпоративні права; саме частки та акції можуть продаватися та спадкуватися, а не корпоративні права; з відчуженням частки корпоративні права не переходять до набувача частки, а набуваються ним як учасником товариства³.

Від моменту запровадження Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України та в подальшому Єдиного державного реєстру юридичних осіб,

² Резнікова В. В., Кравець І. М., Лукомська О. В. Частка (частина частки) у статутному капіталі ТОВ, її оборотоздатність: проблеми теорії і практики. *Право України*. 2021. № 6. С. 164–165 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2021_6_13 (дата звернення: 30.01.2025).

³ Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальні положення. Особи / за ред. І. В. Спасиво-Фатєєвої. Харків : ECUS, 2020. С. 928.

фізичних-осіб підприємців та громадських формувань (надалі – ЄДР) перехід права власності на частку відображався виключно у ЄДР. Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»⁴ (далі – Закон про державну реєстрацію) [про держреєстрацію] якщо документи та відомості, що підлягають внесенню до ЄДР внесені до нього, такі документи та відомості вважаються достовірними і можуть бути використані у спорі з третьою особою. Якщо відомості, що підлягають внесенню до ЄДР, є недостовірними і були внесені до нього, третя особа може посилатися на них у спорі як на достовірні. Третя особа не може посилатися на них у спорі у разі, якщо вона знала або могла знати про те, що такі відомості є недостовірними.

Момент переходу права власності на частку та прав з частки має визначальний характер для правової визначеності прав учасників корпоративних правовідносин та можливості їх здійснення. Склалося два підходи до визначення такого моменту.

Перший пов'язує його з укладенням договору. Зокрема, так висловився Касаційний господарський суд, у рішенні якого вказувалося, що право власності на частку в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю у третьої особи виникає з моменту укладення договору, якщо інше не встановлено домовленістю сторін. Закон не пов'язує момент виникнення права участі у товаристві з обмеженою відповідальністю з моментом державної реєстрації відповідних змін у складі учасників товариства з обмеженою відповідальністю⁵. Тож, із цієї правової позиції вбачається, що Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду вирішував дилему: право на частку виникає з укладенням договору чи з моменту внесення відповідних відомостей до держреєстру.

Велика Палата Верховного Суду вказала, що правова проблема визначення моменту набуття майнових та немайнових прав новим власником частки у статутному капіталі юридичної особи є виключно важливою. Правова позиція Великої Палати Верховного Суду полягає у тому, що вчинення правочину з відчуження частки не має наслідком автоматичний перехід корпоративних прав від первісного власника до набувача. Набуття частки учасника ТОВ іншою особою може бути кінцевим етапом виконання договору (наприклад, після сплати покупної ціни), що можливо значно пізніше від укладення зобов'язального договору. Тому акт приймання-передачі частки є документом, що відображає волевиявлення сторін щодо передання частки учасником товариства набувачеві. Тож Велика Палата Верховного Суду посіла позицію, що особа набуває статусу учасника товариства з моменту державної реєстрації частки у статутному капіталі товариства за набувачем і, відповідно, це надає йому можливість реалізовувати права з частки.

⁴ Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 трав. 2003 р. № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 30.01.2025).

⁵ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 24 лютого 2021 року у справі № 911/1149/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95305157> (дата звернення: 30.01.2025).

Отже, момент набуття права на частку у статутному капіталі (права власності) та момент набуття права з частки (права участі в господарському товаристві) нині розрізняються і можуть не збігатися у часі. Укладення правочину з відчуження частки у статутному капіталі є правовою підставою набуття права на частку (права власності на частку), а тому момент набуття права на частку може визначатися умовами такого правочину. Водночас моментом набуття корпоративних прав унаслідок передання частки у статутному капіталі є юридичний факт реєстрації в державному реєстрі зміни складу учасників за актом приймання-передачі, наданим однією зі сторін⁶.

Запровадження облікової системи часток у Центральному депозитарії

Кардинальні зміни у порядку переходу права власності на частку у товаристві були запровадженні у 2023–2024 роках. Так, Законом України «Про акціонерні товариства» від 27.07.2022 р.⁷ було внесено значні зміни до Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»⁸ (далі – Закон про ТОВ), зокрема щодо запровадження облікової системи часток у Центральному депозитарії.

Крім того, було внесено зміни до Закону України «Про депозитарну систему України»⁹ (далі – Закон про депозитарну систему) та до інших нормативно-правових актів для імплементації облікової системи часток товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю в Центральному депозитарії.

Законом про ТОВ визначено лише загальні положення про можливість переведення обліку часток у товаристві до Центрального депозитарію, залишаючи прийняття рішення про переведення обліку часток лише як опцію для учасників товариства. Цим Законом визначається необхідність виключно одноставного прийняття рішення про облік часток товариства в обліковій системі часток або про припинення обліку часток в такій системі. Незважаючи на диспозитивність норми про можливість прийняття такого рішення, Законом імперативно приписано обов'язково зазначати в статуті товариства відомості про облік часток товариства в обліковій системі часток товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю, що ведеться Центральним депозитарієм – незалежно від факту переведення до облікової системи часток.

⁶ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 8 червня 2021 року у справі № 906/1336/19 (провадження № 12-2гс21). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98235822> (дата звернення: 30.01.2025).

⁷ Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20> (дата звернення: 30.01.2025).

⁸ Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2275-19> (дата звернення: 30.01.2025).

⁹ Про депозитарну систему України : Закон України від 06.07.2012 р. № 5178-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/5178-17#Text> (дата звернення: 30.01.2025).

Для переведення обліку часток, крім прийняття рішення загальними зборами учасників товариства про таке переведення, необхідно внести зміни до статуту та провести державну реєстрацію змін у ЄДР.

Водночас Закон про депозитарну систему визначає правові засади функціонування облікової системи часток товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю. Цей Закон містить таку дефініцію: *облікова система часток* товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю (далі – облікова система часток) – це сукупність інформації, записів про частки товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю (вид, номінальна вартість і кількість, обмеження обігу тощо) на рахунках власників таких часток, інформації про товариство, про власників часток, про обмеження прав власників, про осіб, уповноважених власниками (управителів, заставодержателів, інших осіб, наділених відповідними правами щодо часток), а також іншої передбаченої законодавством інформації.

На перший погляд, аналіз цієї дефініції спрямовує на те, що облікова система часток пов'язана лише зі здійсненням *прав на частку*. Це має стосуватися будь-яких підстав виникнення, зміни або припинення прав на частку учасника товариства з обмеженою відповідальністю.

Проте інші норми законодавства дають змогу вбачити вплив облікової системи часток і на корпоративні права, тобто права з частки, пов'язані з правом на управління товариством, реалізації переважного права учасників товариства, отриманням інформації про діяльність товариства та взаємодії учасника з товариством, тощо.

Так, у ст. 15¹ Закону про ТОВ ідеться про порядок направлення повідомлень учасникам товариства, що означає ніщо інше, як процедуру, дотичну до здійснення учасниками корпоративних прав на участь у загальних зборах.

На виконання зазначеного Закону, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР) було прийнято два ключових рішення для забезпечення правового регулювання облікової системи часток: Порядок ведення облікової системи часток товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю, затверджене рішенням НКЦПФР № 526 від 17.05.2023 р.¹⁰ (далі – Порядок ведення облікової системи часток) та Порядок проведення загальних зборів учасників товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю із застосуванням засобів електронних комунікацій через облікову систему часток, затверджене рішенням НКЦПФР № 526 від 17.05.2023 р.¹¹ (далі – Порядок проведення загальних зборів).

¹⁰ Порядок ведення облікової системи часток товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю : Рішення Нац. комісії з цін. паперів та фонд. ринку № 526 від 17.05.2023 р. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=13488418> (дата звернення: 30.01.2025).

¹¹ Порядок проведення загальних зборів учасників товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю із застосуванням засобів електронних комунікацій через облікову систему часток : Рішення Нац. комісії з цін. паперів та фонд. ринку № 526 від 17.05.2023 р. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=13488430> (дата звернення: 30.01.2025).

Порядок ведення облікової системи часток визначає:

- порядок переведення обліку часток товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю до облікової системи часток товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю, що ведеться Центральним депозитарієм;
- порядок ведення та внесення змін до облікової системи часток, надання інформації з неї;
- порядок припинення обліку часток товариства в обліковій системі часток;
- порядок здійснення через облікову систему часток реалізації переважного права учасників товариства;
- порядок направлення повідомлень учасникам товариства;
- порядок виплати дивідендів;
- порядок відкриття та функціонування рахунку умовного зберігання (ескроу) часток товариства.

Порядком проведення загальних зборів визначено особливості проведення загальних зборів у випадку, якщо облік часток товариства здійснюється в обліковій системі часток. Відповідно до цього Порядку загальні збори учасників товариства, облік часток якого здійснюється в обліковій системі часток, можуть проводитися із застосуванням засобів електронних комунікацій через облікову систему часток у порядку, встановленому Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та статутом товариства з урахуванням особливостей, встановлених таким Порядком.

Такі загальні збори не передбачають спільної присутності на них учасників товариства (їх представників) та проводяться виключно шляхом електронного голосування учасників товариства (їх представників) з використанням електронної системи Центрального депозитарію. Взаємодія особи (осіб), уповноваженої(их) взаємодіяти з електронною системою Центрального депозитарію у зв'язку із проведенням загальних зборів, визначається внутрішніми документами Центрального депозитарію.

Як визначено Законом про депозитарну систему, особою, уповноваженою на ведення та внесення змін до облікової системи часток, є Центральний депозитарій. Ведення та внесення змін до облікової системи часток здійснюється виключно в електронному вигляді в порядку, передбаченому Порядком ведення облікової системи часток та внутрішніми документами Центрального депозитарію.

На виконання зазначеного Центральний депозитарій затвердив Положення про порядок ведення Центральним депозитарієм цінних паперів облікової системи часток товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю¹² (далі – Положення про облікову систему часток). Це Положення

¹² Положення про порядок ведення Центральним депозитарієм цінних паперів облікової системи часток товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю : Рішення Правління ПАТ «НДУ» від 21 серп. 2024 р. № 2/30. URL: <https://www.csd.ua/wp-content/up->

визначає порядок переведення обліку часток товариств до облікової системи часток, що ведеться Центральним депозитарієм, порядок ведення та внесення змін до облікової системи часток, надання інформації з неї, порядок припинення обліку часток товариства в обліковій системі часток, а також порядок здійснення через облікову систему часток реалізації переважного права учасників товариства, направлення повідомлень учасникам товариства через облікову систему часток, виплати дивідендів через облікову систему часток, порядок відкриття та функціонування рахунку умовного зберігання (ескроу) часток товариства, порядок надання Центральним депозитарієм послуг при проведенні загальних зборів товариства із застосуванням засобів електронних комунікацій через облікову систему часток.

Зазначене Положення містить весь обсяг прав та обов'язків всіх учасників правовідносин, пов'язаних з обліковою системою часток, – як товариства так і його учасників.

Отже, на рівні підзаконних нормативно-правових та локальних актів деталізовано можливість реалізації корпоративних прав учасника.

Відповідно, зміни законодавства впливають на реалізацію як майнових прав – права власності на частку, так і на реалізацію корпоративних прав – прав з частки.

Особливості реалізації майнових прав на частку в обліковій системі часток

На сайті НКЦПФР¹³ зазначено, що облікова система НДУ спрямована на захист права власності від його несанкціонованої втрати, тобто рейдерства. Детально фіксуються факти набуття прав на частки, їх припинення та обмеження. Операції з частками ТОВ та ТДВ отримують нові безпекові можливості: гарантування розрахунків за угодами купівлі продажу часток; гарантії кредиторам, права та вимоги яких забезпечуються заставою прав на частку товариства, а також інші операції з використанням рахунків «ескроу»; проведення електронних зборів учасників, що є актуальним в умовах війни та зручним для товариств; виплата дивідендів та направлення всіх необхідних повідомлень через облікову систему.

Так само як у Законі про державну реєстрацію правова визначеність відомостей облікової системи часток забезпечена нормами Закону про депозитарну систему, які передбачають, що відомості щодо права власності на частку або його обмеження, внесені до облікової системи часток, вважаються достовірними та можуть бути використані у спорі з третьою особою.

Законодавець залишає можливість спростування очевидно недостовірних відомостей облікової системи часток, зазначаючи, що якщо відомості щодо права власності на частку або його обмеження, внесені до облікової системи часток, є недостовірними, третя особа може посилатися на них у спорі як на достовірні. Третя

loads/2024/09/polozhennya-pro-poryadok-vedennya-czentralnym-depozytariem-czinnyh-paperiv-oblikovoyi-sistemy-chastok-tovarystv-z-obmezhenoyu-vidpovidalnistyu-ta-tovarystv-z-dodatkovoyu-vidpovidalnistyu.pdf (дата звернення: 30.01.2025).

¹³ Новина НКЦПФР від 08.04.2024 р. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/nova-oblikova-systema-chastok-dlia-tov-ta-tdv-nabyraie-obertiv> (дата звернення: 30.01.2025).

особа не може посилається на такі відомості у спорі, якщо вона знала або могла знати про те, що такі відомості є недостовірними.

Якщо відомості щодо права власності на частку або його обмеження, що підлягають внесенню до облікової системи часток, не внесені до такої системи, вони не можуть бути використані у спорі з третьою особою, крім випадку, якщо третя особа знала або могла знати ці відомості.

Отже, достовірність відомостей ЄДР та облікової системи часток є тотожними.

Запровадження облікової системи часток дає змогу усунути необхідність нотаріального посвідчення акта приймання-передавання частки в статутному капіталі. Вчинення та виконання правочину відчуження частки в статутному капіталі товариства може бути повністю переведено в цифрову форму, яка не потребує присутності сторін правочину в якомусь фізичному місці.

Договір купівлі-продажу частки в статутному капіталі товариства може бути укладений із використанням кваліфікованого електронного підпису (КЕП) відповідно до Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги»¹⁴, відповідно до якого КЕП має таку саму юридичну силу, як і власноручний підпис, та має презумпцію його відповідності власноручному підпису.

Розпорядження на списання – зарахування (переказ) частки в статутному капіталі також може бути підписане КЕП та передане до депозитарної установи засобами електронної комунікації, що забезпечить перехід права власності на частку в статутному капіталі товариства без необхідності фізичної присутності та повністю у цифровому вимірі.

Відсутність необхідності нотаріального посвідчення акта приймання-передавання частки в статутному капіталі товариства та можливість використання КЕП для вчинення та виконання правочину купівлі-продажу частки в статутному капіталі товариства, дозволить створити нові об'єкти цивільного обороту – цифрові речі, які є благом, що створюються та існують виключно у цифровому середовищі та матимуть майнову цінність. Такі цифрові речі можуть бути у формі віртуальних активів, цифрового контенту та іншого блага.

Можливість укладання та виконання смарт-контрактів дозволить використати переваги блокчейн-технологій. З'явиться можливість створення незмінних записів, що підтверджують факти передачі активів або виконання зобов'язань сторін. Технологія блокчейн дає змогу автоматично фіксувати всі транзакції у вигляді блоків даних, які зберігаються у децентралізованій мережі. Ці записи мають високий рівень достовірності та складності для змін, що робить їх надійним доказом у випадку виникнення спорів. Наприклад, смарт-контракти, які автоматично виконуються при досягненні певних умов, можуть підтверджувати факт виконання зобов'язань без необхідності стороннього втручання¹⁵.

¹⁴ Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 5 жовт. 2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 30.01.2025).

¹⁵ Починок О. В. Особливості укладення договорів купівлі-продажу, обміну чи зберігання з використанням віртуальних активів. *УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРС*. 2025. (25 січ.). <https://doi.org/10.5281/zenodo.14789689>

Тому подальший розвиток диджиталізації в корпоративному праві матиме визначальний вплив на доктринальні положення у корпоративних правовідносинах.

Важливим аспектом облікової системи часток товариства є встановлення моменту переходу права власності на частку.

Відповідно до Положення про порядок ведення облікової системи часток довідка з облікової системи часток є документальним підтвердженням відомостей з облікової системи часток та належним джерелом інформації. Довідка з облікової системи часток щодо стану рахунку учасника товариства підтверджує право власності на частку товариства на момент формування довідки або на певну дату (станом на кінець дня).

За загальним правилом ч. 1 ст. 334 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) право власності у набувача майна за договором виникає з моменту передання майна, якщо інше не встановлено договором або законом. За Законом про депозитарну систему факт набуття та припинення прав на частки, обмеження прав на частки фіксуються в обліковій системі часток. Це може свідчити про те, що, у випадку переведення обліку часток товариства до облікової системи перехід права власності на частку та набуття прав з частки можуть збігтись у часі та буде безпосередньо пов'язаний з моментом зміни власника частки в обліковій системі часток, на відміну від усталеної практики щодо обліку в ЄДР.

Попри це можливе різне розуміння положення законодавства про те, як тлумачити вираз «факт набуття та припинення прав на частки, обмеження прав на частки фіксуються в обліковій системі часток».

З одного боку, це можна розуміти як те, що право власності виникає лише за наявності факту його фіксації в обліковій системі часток. Тобто право власності на частку переходить виключно в момент внесення змін до облікової системи часток, і сторони позбавлені можливості визначати інше договором. З іншого боку, відповідно до загальних положень ЦК України, сторони можуть досягти згоди про те, що право власності на частку в статутному капіталі товариства переходить з моменту вчинення правочину або в інший момент, визначений договором, але вони мають відобразити факт такого переходу шляхом фіксації в обліковій системі часток. За змістом це те, як це зараз відбувається в ЄДР.

Такі зміни основоположних засад визначення моменту переходу права власності на частку та немайнових прав з частки в товаристві матимуть визначальний вплив на корпоративні правовідносини та судову практику. Тому відповідь на питання про момент переходу права власності на частку в статутному капіталі товариства та набуття корпоративних прав має бути однозначною. Судова практика щодо застосування нового законодавства про облікову систему часток наразі відсутня через незначний проміжок часу від моменту набрання чинності змінами законодавства про облік часток.

Думається, що саме по собі запровадження такої системи обліку мало за мету саме уніфікацію моменту набуття прав на частку і прав з частки й уникнення можливості розриву між цими двома боками того самого права учасника товариства.

Окремим важливим аспектом значення інституту облікової системи часток є те, що ведення та внесення змін до неї відбуваються виключно в електронному вигляді. Таке положення сприяє цифровізації та диджиталізації корпоративного права. Запровадження облікової системи часток дозволить змінювати власників часток у товаристві з будь-якої точки світу, не потребуватиме фізичної присутності власників часток для посвідчення нотаріального акта приймання-передачі частки у одного нотаріуса та дозволить реалізувати корпоративні права з частки безпосередньо власником, без необхідності залучення представника.

Особливості реалізації немайнових прав із частки в обліковій системі часток

В обліковій системі часток реалізація як майнових, так і корпоративних прав здійснюються повністю або частково в електронній формі, що впливає на рівень диджиталізації корпоративного права та дозволяє впроваджувати новітні цифрові рішення.

Однією з форм реалізації корпоративного права з частки – права на управління є участь у загальних зборах учасників товариства.

На думку судді Верховного Суду О. Кібенко, диджиталізація корпоративного права – зміни в процедурах, урегульованих корпоративним законодавством та пов'язаних із переходом від процесів у паперовій формі, під час яких присутність особи заявника перед компетентним органом є обов'язковою, до прямих онлайн-процедур, які не потребують безпосередньої участі посередника чи компетентного органу (end-to-end direct online procedure).

При цьому робиться акцент на трьох базових елементах:

- **онлайн-процедура** (on-line) – процедура, яка може здійснюватись через вебмережу і є доступною для кінцевих споживачів послуг;
- **пряма онлайн-процедура** (direct) – процедура, яка може бути проведена напряму самостійно кінцевим споживачем, тобто без втручання посередника чи компетентного органу;
- **безперервна онлайн-процедура** (end-to-end) – процедура, всі етапи чи дії якої відбуваються виключно онлайн, жодний елемент не передбачає необхідності використання паперового носія чи фізичної присутності.

Диджиталізація (цифрові технології) приходять на заміну старим засобам електронної комунікації – телефону, факсу, телеграфу. І диджиталізація означає зміну не тільки в тому, **як** ми комунікуємо, але й **що** ми комунікуємо¹⁶.

Запровадження облікової системи часток дозволяє приймати рішення вищого органу управління товариством – Загальними зборами учасників – у форматі end-to-end online procedure. Загальні збори відбуваються з використанням вебмережі, і на всіх етапах не використовуються паперові носії. Присутність учасника товариства у фізичному місці не вимагається. В обліковій системі часток поки що відсут-

¹⁶ Кібенко О. Р. Диджиталізація як нова ера розвитку корпоративного права. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/145948-didzitalizatsiya-yak-nova-era-rozvitku-korporativnogo-prava> (дата звернення: 30.01.2025).

ній єдиний елемент – direct. Це пов'язано з необхідністю забезпечення юридичної визначеності незалежним від учасників корпоративних відносин суб'єкта. Можливості Центрального депозитарію як ключового елементу облікової системи часток дають змогу забезпечити юридичну значимість, визначеність та неспростовність прийнятих загальними зборами рішень. Достовірність прийнятих рішень загальних зборів, проведених через систему Центрального депозитарію, забезпечується використанням кваліфікованих електронних підписів учасників корпоративних відносин та збереженням даних у Центральному депозитарії.

Звичайні загальні збори учасників у режимі відеоконференції також можуть бути проведені онлайн, але такі збори не мають незалежну засвідчувальну сторону та потребують локального врегулювання такої можливості на рівні статуту товариства для успішного їх проведення.

Виходячи з концепції, що право власності на частку та права з частки нерозривні в обліковій системі часток та виникають у момент фіксації права власності у системі, цікавим є неможливість внесення змін до облікової системи часток у день проведення загальних зборів учасників товариства.

Абзацом 2 ч. 1 розд. 6 Положення про порядок ведення облікової системи часток визначено, що для забезпечення проведення загальних зборів товариства із застосуванням засобів електронних комунікацій через облікову систему часток Центральний депозитарій встановлює обмеження на здійснення реєстрації зміни права власності на частки товариства в дату проведення загальних зборів учасників товариства. Тобто щоразу в день проведення загальних зборів право учасників розпоряджатись своїм правом власності на частку в товаристві буде обмежене. Водночас облік права власності в ЄДР не наводить жодних обмежень щодо зміни власників частки в день загальних зборів. Попри обмеження права розпорядження своїм майном, норма про регулювання облікової системи часток сприяє правовій визначеності складу учасників товариства та унеможливорює ризик проведення зборів за участі «не учасників» товариства.

Здійснення права на участь в управлінні товариством у режимі онлайн сприятиме підвищенню рівня залученості учасників до управління товариством, спрощення залучення іноземних інвестицій та стратегічного інвестора.

Реалізація інших корпоративних прав із частки також забезпечується Центральним депозитарієм.

Положенням про порядок ведення облікової системи часток визначено порядок направлення корпоративних повідомлень між учасниками корпоративних правовідносин – як від товариства до учасників, так і від учасників до товариства і навіть між учасниками безпосередньо.

При реалізації переважного права учасника Центральний депозитарій зобов'язаний перевірити наявність у учасника частки в статутному капіталі, а виплата дивідендів через облікову систему часток може дозволити спростити процедуру одночасної виплати всім учасникам.

Як легко та ефективно застосовуватимуться досягнення диджиталізації в корпоративному праві щодо реалізації майнових прав на частку та немайнових прав з частки, покаже лише час. Станом на 31.01.2025 р. до Центрального депозитарію переведено облік часток лише 30-ти товариств¹⁷. На нашу думку, для інструменту, який ще не пройшов перевірку часом та судовою практикою, — це не мало.

Висновки

Запровадження облікової системи часток у статутному капіталі товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, що ведеться Центральним депозитарієм, є суттєвим кроком у цифровізації корпоративного управління. Це нововведення впливає як на майнові права учасників товариства, так і на реалізацію їхніх корпоративних прав.

Аналіз правового регулювання облікової системи часток дає змогу вбачити суперечливість між наявною системою обліку учасників, а отже — їх прав і їх часток в ЄДР, і альтернативною системою обліку часток у Центральному депозитарії.

Запровадження облікової системи часток принципово змінює підхід до моменту переходу права власності на частку. На відміну від традиційного обліку в ЄДР, новий механізм передбачає, що момент переходу прав на частку може бути тісно пов'язаний із фіксацією відповідної операції облікової системи. Для унеможливлення різного тлумачення моменту набуття права власності на частку і корпоративних прав має бути уніфікація обох видів обліку. Інакше губиться всякий сенс у законодавчих змінах. Видається, що запровадження єдиного моменту переходу прав на частку та корпоративних прав із моменту внесення змін до системи обліку дозволить отримати правову визначеність у корпоративних правовідносинах.

Облікова система часток допомагає забезпечити більший ступінь правової визначеності корпоративних правовідносин. Записи у цій системі вважаються достовірними та можуть бути використані у правових спорах, аналогічно до відомостей ЄДР. Це значно зменшує ризики рейдерства та несанкціонованих операцій із корпоративними правами. Однак, зважаючи на те, що система є відносно новою, важливо забезпечити її подальшу адаптацію до реальних умов функціонування бізнесу, що може включати впровадження додаткових правових гарантій для захисту прав та інтересів учасників товариства.

Важливим аспектом функціонування облікової системи часток є вплив на реалізацію корпоративних прав учасників товариства. Уведення електронного голосування на загальних зборах учасників через систему Центрального депозитарію підвищує рівень цифровізації корпоративного управління та створює можливості для дистанційного прийняття рішень. Водночас обмеження щодо зміни власників часток у день проведення загальних зборів дає змогу уникнути ризиків участі у зборах осіб, які не є учасниками товариства.

¹⁷ Розкриття інформації з облікової системи часток. URL: <https://llc.csd.ua> (дата звернення: 30.01.2025)

Реалізація корпоративних прав через облікову систему часток сприяє підвищенню ефективності корпоративного управління, однак залишаються певні питання щодо практичного застосування цього механізму. Нині лише незначна кількість товариств перейшла до облікової системи часток, що свідчить про обережність товариств стосовно нової облікової системи.

Водночас облікова система часток сприяє цифровізації корпоративного сектору, адже дає змогу змінювати власників часток із будь-якої точки світу. Це значно спрощує реалізацію корпоративних прав, усуваючи необхідність фізичної присутності учасників для проведення відповідних операцій. Також ця система забезпечує можливість електронного документообігу між учасниками корпоративних правовідносин, що сприяє зменшенню адміністративного навантаження на бізнес.

Запровадження облікової системи часток – це значний крок до вдосконалення корпоративного права, який, однак, потребує подальшого правового доопрацювання та адаптації бізнес-середовищем. Важливим завданням для законодавця є створення гнучкого та зрозумілого механізму функціонування цієї системи, який би відповідав сучасним вимогам цифровізації та водночас ураховував би ризики, що можуть виникати у процесі її практичного застосування.

REFERENCES

- Central Securities Depository (2024, August 21). Regulation on the Procedure for Maintaining the Share Accounting System of Limited Liability Companies and Additional Liability Companies by the Central Securities Depository. Management Board Resolution No 2/30. <https://www.csd.ua/wp-content/uploads/2024/09/polozhennya-pro-poryadok-vedennya-czentralnym-depozytariem-czinnyh-paperiv-oblikovoyi-systemy-chastok-tovarystv-z-obmezhenoyu-vidpovidalnistyu-ta-tovarystv-z-dodatkovoyu-vidpovidalnistyu.pdf>, [in Ukrainian].
- Civil Code of Ukraine (2003, January 16). Law of Ukraine No 435-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>, (accessed: 30.01.2025) [in Ukrainian].
- Commercial Cassation Court of the Supreme Court (2021, February 24) Resolution in case No 911/1149/19. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95305157>, (accessed: 30.01.2025) [in Ukrainian].
- Disclosure of information on the share accounting system. <https://llc.csd.ua>, (accessed: 30.01.2025) [in Ukrainian].
- Grand Chamber of the Supreme Court (2021, June 8). Resolution in case No 906/1336/19. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98235822>, (accessed: 30.01.2025) [in Ukrainian].
- Kibenko, O. R. (2019) Digitalisation as a new era of corporate law development *Judicial and legal newspaper* <https://sud.ua/ru/news/blog/145948-didzhitalizatsiya-yak-nova-era-rozvitku-korporativnogo-prava> [in Ukrainian].
- National securities and stock market commission (2023, May 17). Procedure for maintaining the share accounting system in limited liability companies and

- additional liability companies. *Decision* No 525. <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=13488418> (accessed: 30.01.2025) [in Ukrainian].
- National securities and stock market commission (2023, May 17). Procedure for holding general meetings of shareholders of limited liability companies and additional liability companies using electronic communications through the share accounting system Resolution No 526. <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=13488430> (accessed: 30.01.2025) [in Ukrainian].
- National securities and stock market commission (2024, April 8). News. <https://www.nssmc.gov.ua/nova-oblikova-systema-chastok-dlia-tov-ta-tdv-nabyraie-obertiv> [in Ukrainian].
- On electronic identification and electronic trust services (2017, October 05): Law of Ukraine No 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>, (accessed: 30.01.2025) [in Ukrainian].
- On Joint Stock Companies (2022, July 27). Law of Ukraine No 2465-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20> . (accessed: 30.01.2025) [in Ukrainian].
- On Limited Liability Companies And Additional Liability Companies (2018, February 6). Law of Ukraine №2275-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2275-19> (accessed: 30.01.2025) [in Ukrainian].
- On Custody System Of Ukraine (2012, July 6). Law of Ukraine No 5178-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/5178-17#Text> . (accessed: 30.01.2025) [in Ukrainian].
- On State Registration Of Legal Entities, private entrepreneurs and public associations (2003, May 15): Law of Ukraine No 755-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>, (accessed: 30.01.2025) [in Ukrainian].
- Palchuk, P. M. (2023). Some aspects of legal regulation of accounting for shares in a limited liability company. *Electronic scientific publication 'Analytical and Comparative Jurisprudence'* 5, 240–246. <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/290682/284299> (accessed: 30.01.2025) [in Ukrainian].
- Pochynok, O. V. (2025) Peculiarities of concluding contracts of sale, exchange or storage with the use of virtual assets. *Ukrainian Political and Legal Discourse* <https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/130/71> [in Ukrainian]
- Rieznikova, V. V., Kravets, I. M. & Lukomska I. M. (2021). A share (part of a share) in the authorised capital of an LLC, its negotiability: problems of theory and practice]. *Law of Ukraine*, 6, 162–182. http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2021_6_13 [in Ukrainian].
- Spasybo-Fatieieva, I. V. (2020). *Civil Code of Ukraine: scientific and practical commentary, vol. 1: General provisions. Persons*, 928 s [in Ukrainian].

Saad Shadi,
Postgraduate Student
at Yaroslav Mudryi
National Law University, Kharkiv, Ukraine

Saad Shadi. Share Accounting System as a Basis for Digitalization in Corporate Law in Limited and Additional Liability Companies

Abstract

The article describes the concept of the share accounting system for limited liability companies and additional liability companies maintained by the Central Securities Depository. Such a system provides additional opportunities for the disposal of corporate rights using the achievements of digitalization and creates additional mechanisms for the protection of corporate rights.

The problems of preserving ownership of a share in the authorised capital of limited liability companies and additional liability companies, restrictions on the disposal of a share and control over a share in such companies have reached the highest level. The search for mechanisms to solve these problems and the availability of positive experience in accounting and circulation of securities make the study of these issues highly relevant. The purpose of this article is to analyse the legal regulation of the share accounting system in limited liability companies and additional liability companies maintained by the Central Depository, and to identify the problematic aspects of implementation of the new legal regulation of digitalisation in corporate law. The achievement of the above goal was made possible by applying such methods of scientific knowledge as formal legal, dogmatic and comparative legal.

The author examines the impact of the introduction of this system on the property and non-property rights of participants to corporate legal relations, identifies the main problems of law enforcement and prospects for the development of digitalization of corporate governance in Ukraine. The author examines the peculiarities of transfer of ownership of a share in the share accounting system and its differences from traditional accounting in the Unified State Register (USR). It is noted that the new mechanism provides greater legal certainty, but at the same time raises questions about the moment of transfer of corporate rights, which requires further legislative regulation.

Particular attention is paid to the impact of the share accounting system on the exercise of non-property corporate rights, participation in the general meeting of shareholders through electronic voting.

The author considers the prospects for the development of the share accounting system, its potential to reduce the administrative burden on business and improve corporate governance. At the same time, the author emphasizes the need for regulatory clarification of certain provisions regarding the moment of transfer of ownership and protection of the rights of participants in corporate relations, and emphasizes the need for further analysis of court practice regarding the application of this mechanism.

Keywords: *limited liability company, additional liability company, share accounting system, company digitalisation, share ownership, share rights*